

JEL Classification: H53; H55; I38

Дзямулич Микола, к.е.н., доцент
 Луцький національний технічний університет
<https://orcid.org/0000-0003-3714-5062>
m.dziamulych@lntu.edu.ua

Mykola Dziamulych, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
 Lutsk National Technical University
<https://orcid.org/0000-0003-3714-5062>
m.dziamulych@lntu.edu.ua

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ, ЯК ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

У статті досліджено сучасні особливості функціонування системи соціального страхування в Україні, як елементу соціальної економіки в умовах глобальних економічних трансформацій, а також під впливом нових викликів та загроз для соціально-економічного становища суспільства під впливом російської агресії проти нашої держави. Визначено, що соціальна економіка, як складна система, включає в себе ряд структурних елементів, кожен з яких функціонує в рамках загальної політики соціально-економічного розвитку та формування сильної соціальної політики держави. Одним з ключових елементів такої системи виступає соціальне страхування, як специфічний та ефективний спосіб забезпечення реалізації соціальних гарантій населення. Визначено, що в даний час існує об'єктивна потреба формування єдиної ефективної соціальної політики держави стосовно усіх аспектів життєдіяльності населення для забезпечення високого рівня якості життя, що можливо лише за умови ефективного поєднання усіх структурних елементів соціальної економіки в єдиний механізм забезпечення соціально-економічного розвитку країни. В даному аспекті доведено, що дослідження ключових напрямів реалізації соціальної політики держави є не лише диференціація інструментарію забезпечення соціальних гарантій, але й формування дієвих механізмів його застосування на практиці. Специфічною особливістю забезпечення високої ефективності соціальної політики є потреба в наявності дієвих структурних елементів такої системи. Саме тому, розглядаючи соціальне страхування, як одну з ключових складових соціальної економіки країни загалом, виникає можливість використання її як особливого інструменту соціальної політики у сфері забезпечення соціальних гарантій. Доведено, що ефективність функціонування системи соціального страхування перебуває у значній залежності від рівня взаємодії основних суб'єктів, залучених до цієї системи – держави, роботодавців та найманих працівників. При цьому жорстка державна законодавча та нормативна регламентація діяльності фондів соціального страхування забезпечує можливість дієвого контролю за формуванням та розподілом коштів, які спрямовуються в дану систему. Визначено, що головною перевагою соціального страхування перед системою соціального захисту виступає саме взаємодія його суб'єктів, на основі якої визначається об'єктивна потреба конкретних осіб у фінансуванні їх потреб щодо забезпечення якості життя. А також діяльність фондів соціального страхування, що перебуває під спільним контролем трьох зацікавлених сторін, дозволяє забезпечити гнучке реагування такої системи на виклики та загрози сьогодення за умови забезпечення ефективного функціонування фінансової її складової.

Ключові слова: соціальна економіка, соціальне страхування, соціальна політика, соціальний захист, принципи соціальної економіки.

SOCIAL INSURANCE AS AN ELEMENT OF THE SOCIAL ECONOMY IN UKRAINE

The article examines the modern features of the functioning of the social insurance system in Ukraine as an element of the social economy in the conditions of global economic transformations, as well as under the influence of new challenges and threats to the socio-economic situation of society under the influence of Russian aggression against our state. It was determined that the social economy, as a complex system, includes a number of structural elements, each of which functions within the general policy of socio-economic development and the

formation of a strong social policy of the state. One of the key elements of such a system is social insurance, as a specific and effective way of ensuring the implementation of social guarantees of the population. It was determined that at present there is an objective need to form a single effective social policy of the state regarding all aspects of the population's life to ensure a high level of quality of life, which is possible only if all structural elements of the social economy are effectively combined into a single mechanism for ensuring the socio-economic development of the country. In this aspect, it has been proven that the study of the key directions of the implementation of the social policy of the state is not only the differentiation of the tools for providing social guarantees, but also the formation of effective mechanisms for its application in practice. A specific feature of ensuring the high efficiency of social policy is the need for effective structural elements of such a system. That is why, considering social insurance as one of the key components of the country's social economy in general, it becomes possible to use it as a special tool of social policy in the field of providing social guarantees. It has been proven that the effectiveness of the social insurance system is significantly dependent on the level of interaction of the main subjects involved in this system - the state, employers and employees. At the same time, the strict state legislative and regulatory regulation of the activities of social insurance funds provides the possibility of effective control over the formation and distribution of funds that are directed to this system. It was determined that the main advantage of social insurance over the social protection system is precisely the interaction of its subjects, on the basis of which the objective need of specific individuals to finance their needs to ensure the quality of life is determined. And also the activity of social insurance funds, which is under the joint control of three interested parties, allows to ensure a flexible response of such a system to the challenges and threats of today, provided that the effective functioning of its financial component is ensured.

Keywords: social economy, social insurance, social policy, social protection, principles of social economy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Соціальна економіка, як елемент загальної економічної системи держави не є новим поняттям, але в аспекті глобальних соціально-економічних та політичних змін вона набуває особливого значення, як засіб забезпечення високої якості життя населення країни. В даному контексті необхідно зауважити, що цілі сталого розвитку, визначені відповідною програмою ООН, теж базуються на стимулюванні розвитку соціальної економіки в межах кожної держави. Тому актуальність досліджень, пов'язаних з формуванням та розвитком соціальної економіки, як важливого напрямку державної політики у сфері забезпечення соціально-економічного розвитку, виступає об'єктивною потребою сьогодення. Необхідно також зауважити, що більш стрімкі виклики та загрози, котрі пов'язані з російською агресією проти України, несуть за собою значний комплекс поточних і майбутніх проблем, пов'язаних із відновленням життєдіяльності країни загалом та забезпечення належного рівня соціального захисту багатьох верств населення нашої держави. Усе це уже сьогодні потребує розробки планів ефективної державної соціальної політики на найближчі десятиліття.

Як відомо, соціальна економіка включає в себе багато складових, кожна з яких призначена для формування загального сприятливого соціально-економічного становища суспільства. В той же час, основна увага в дослідженнях принципів та елементів соціальної економіки, зосереджена на соціальній політиці та загалом та соціально орієнтованому зростанню економічної системи зокрема. В той же час, ті аспекти соціальної економіки, які стосуються конкретних напрямів соціальної політики у сфері соціального захисту населення розглядаються відособлено або ж їм не надається достатнього значення в процесі аналізу специфіки реалізації завдань соціально-економічного розвитку. При цьому одним з ключових елементів політики соціального захисту виступає соціальне страхування, як одна з найбільш ефективних форм реалізації соціальних гарантій населення з боку держави. Ефективність системи соціального страхування, як відомо, зумовлена взаємодією трьох основних учасників ринку праці – держави, роботодавців та найманих працівників, для першочергового забезпечення інтересів яких, власне, й створена дана система. Незважаючи на існуючі проблеми, пов'язані з достатнім фінансовим наповненням фондів соціального страхування або

результативністю розгляду страхових випадків, загалом дана система функціонує достатньо ефективно і її вдосконалення повинно бути одним з пріоритетних напрямів у планах розвитку системи соціальної економіки в Україні. Таким чином, констатуємо необхідність актуалізації досліджень у даному напрямі, зважаючи на об'єктивну потребу забезпечення дієвої соціальної політики держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми. Дослідження специфіки формування соціальної економіки в сучасних умовах, а також вивчення особливостей формування соціальної політики держави в для досягнення високих стандартів життя населення достатньо широко розкриті в сучасних наукових працях. Особливого значення також набувають дослідження особливостей функціонування системи соціального страхування в контексті забезпечення належного рівня соціально-економічного розвитку держави. Значний внесок у вивчення даного напрямку соціальної економіки здійснено в роботах таких вчених та практиків, як Н. Безрукова (Безрукова та ін., 2022), Л. Вербівська (Вербівська, 2007), Н. Внукова (Внукова і Кузьминчук, 2009), В. Никифорак (Никифорак та ін., 2010), І. Школа (Школа, 2004) та інших.

При цьому необхідно відзначити об'єктивно існуючу потребу в поглибленні існуючих напрацювань щодо формування соціальної економіки та визначення місця соціального страхування в даному процесі. Особливої актуальності в даному аспекті набуває необхідність побудови такої соціальної політики держави, яка б передбачала посилення ролі сфери соціального страхування в загальній системі соціальних гарантій населення загалом.

Цілі статті. Метою статті є дослідження теоретичних та практичних аспектів функціонування системи соціального страхування в рамках соціальної економіки України в умовах формування нових викликів та загроз для соціально-економічної системи держави.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як відомо, головним завданням соціальної економіки виступає забезпечення належного рівня та стандартів якості життя населення країни. При цьому мається на увазі, що саме економічний розвиток держави повинен напряму впливати на зростання цих показників. Відтак, розуміння соціально-економічного розвитку, індикатори якого і призначені для регулювання цього впливу, трансформується в систему соціальної економіки, як окремої специфічної сфери соціально-економічних відносин, результатом яких і є гарантування високих соціальних стандартів.

У свою чергу, система соціального страхування напряму не відноситься до структурних елементів соціально-економічного розвитку і в такому розумінні не є пріоритетним об'єктом соціальної політики держави. Проте, необхідно зазначити, що за своєю сутністю соціальне страхування виступає у якості складового елементу іншого важливого складника соціальної політики – системи соціального захисту та соціальних гарантій населення (Вербівська, 2004). При цьому якщо соціальний захист передбачає прямий вплив та пряме фінансування потреб громадян, які потребують підтримки з боку держави і яка здійснюється за її рахунок, то соціальне страхування включається до системи соціальних гарантій, яка є більш складною та розгалуженою за напрямками впливу на якість життя населення. Також необхідно зазначити, що соціальне страхування, як елемент системи соціальних гарантій, відіграє важливу роль в процесі досягнення цілей сталого розвитку, які визначені Програмою ООН зі сталого розвитку регіонів. І без його належного функціонування досягнення певних із згаданих цілей є фактично неможливим або ж потребує формування більш складної системи державного

регулювання соціального захисту населення з формуванням більш громіздкого управлінського бюрократичного апарату.

Проте розуміння сутності соціального страхування, як елементу соціальної політики держави, неможливе без врахування особливостей та специфіки системи соціальних гарантій населення, що виступає однією з ключових складових механізму соціальної політики. В даному аспекті необхідно визначити типові види соціальних гарантій, які використовуються у якості важливих заходів щодо підтримки якості життя населення (рис. 1).



Рис. 1. Види соціальних гарантій населенню
Джерело: (Внукова і Кузьминчук, 2009)

Як бачимо, система соціальних гарантій напряду не визначає соціальне страхування, як окрему її складову. В той же час, такі важливі аспекти соціальних гарантій, як пенсійне забезпечення або державна допомога малозабезпеченим на практиці реалізуються саме через систему соціального страхування. При цьому можуть бути й виключення, пов'язані із функціонуванням недержавних пенсійних фондів, які шляхом залучення коштів від працюючих громадян, формують окремий рівень пенсійної системи (Дзямулич і Чиж, 2020).

Отже, можна стверджувати що соціальне страхування в рамках соціальної економіки відіграє важливу роль, пов'язану із практичною реалізацією окремого комплексу соціальних гарантій. При цьому реалізація цих гарантій відбувається через специфічний механізм, характерний виключно для системи соціального страхування, згідно якого управління ним відбувається колегіально через представників усіх зацікавлених сторін – держави, роботодавців та найманих працівників, що виступають застрахованими особами або бенефіціарами даної системи. Саме ця особливість дозволяє виділити соціальне страхування, як окремий елемент соціальної політики, оскільки його практична реалізація принципово відрізняється від системи державного соціального захисту, що здійснюється за рахунок бюджетних коштів та від комерційного страхування, котре передбачає інші підходи щодо формування страхових тарифів та обов'язковість прибутку у діяльності самих страховиків. Відповідно, виникає об'єктивна

потреба віднайти для соціального страхування в системі соціальної економіки таке місце, яке б дозволило гармонійно вписати його в загальну соціальну та соціально-економічну політику держави, що здійснюється з метою підтримки високих стандартів життя населення.

Крім того, необхідно зважити на ще одну специфічну особливість соціального страхування, котра характеризує його саме як структурний елемент соціальної економіки (Вербівська і Судук, 2017). Мається на увазі, що компенсаційний характер виплат, що здійснюються за соціальним страхуванням забезпечує дотримання одного з ключових принципів соціальної економіки, котрий полягає у дотриманні оптимального співвідношення між виробництвом, як основою економічної діяльності та споживанням, як засобом задоволення соціальних потреб населення. Відтак, формування планів соціально-економічного розвитку та соціальної політики держави в обов'язковому порядку повинно включати в себе соціальне страхування, як ефективний елемент соціальної економіки.

Висновки. Таким чином, приходимо до висновку, що формування ефективних економічних зв'язків між населенням, державою та ринковими суб'єктами, що є ключовим завданням соціальної економіки, потребує врахування багатьох складових соціальної політики та соціально-економічного розвитку суспільства, одним із яких виступає соціальне страхування. При цьому потребує додаткових досліджень пошук конкретного місця та ролі соціального страхування в соціальній економіці.

З іншого боку можна стверджувати, що соціальне страхування включається в соціальну економіку через систему соціальних гарантій, частина з яких реалізується саме за допомогою соціального страхування. Однак, в даний час прийнято розглядати систему соціальних гарантій як складову соціального захисту населення, котрий посідає важливе місце в системі соціальної економіки і є об'єктом соціальної та соціально-економічної політики держави. Тому об'єктивною необхідністю є встановлення чіткого взаємозв'язку між соціальним страхуванням та соціальною політикою з включенням даної сфери в число тих, які використовуються у якості орієнтирів та індикаторів розвитку соціальної економіки загалом.

Авторські внески

Концептуалізація: Дзямулич Микола

Зберігання даних: Дзямулич Микола

Формальний аналіз: Дзямулич Микола

Придбання фінансування: Дзямулич Микола

Розслідування: Дзямулич Микола

Методика: Дзямулич Микола

Ресурси: Дзямулич Микола

Нагляд: Дзямулич Микола

Підтвердження: Дзямулич Микола

Візуалізація: Дзямулич Микола

Написання: Дзямулич Микола

Список бібліографічного опису:

1. Вербівська Л. В. Інвестиційна стратегія соціально-економічного розвитку регіону: зміст і структура. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Інноваційний розвиток економіки*. 2007. С. 3-34.
2. Вербівська Л. В. Формування інвестиційної стратегії соціально-економічного розвитку прикордонного регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к-та екон. наук : 08.10.01. Львів, 2004. 25 с.
3. Вербівська Л. В., Судук І. В. Стратегія забезпечення конкурентоспроможності підприємства та основні принципи її формування. *Молодий вчений*. 2017. №10. С. 827-833.
4. Внукова Н. М., Кузьминчук Н. В. Соціальне страхування: навчальний посібник. Київ : Кондор, 2009. 352 с.

- 5.Дзямулич М. І., Чиж Н. М. Особливості функціонування системи недержавних страхових пенсійних фондів в Україні. *Економічний форум*. 2020. №1. С. 135-140.
- 6.Никифорак В. А., Кобеля З. І., Вербівська Л. В. Організація виробництва : навч. посіб. Чернівці : Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2010. 407 с.
- 7.Школа І. Н. Трансформаційні процеси економіки України в регіональному вимірі: монографія. Чернівці : Книги-XXI, 2004. 360 с.
- 8.Bezrukova, N., Huk, L., Chmil, H., Verbivska, L., Komchatnykh, O., & Kozlovskyi, Y. Digitalization as a Trend of Modern Development of the World Economy. *WSEAS Transactions on Environment and Development*. 2022. Vol. 18. Pp. 120-129.

Reference:

- 1.Verbivska L. V. (2007) Investytsiina stratehiia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu: zmist i struktura [Investment strategy of socio-economic development of the region: content and structure]. *Sotsialno-ekonomichni doslidzhennia v perekhidnyi period. Innovatsiinyi rozvytok ekonomiky – Socio-economic research in the transition period. Innovative development of the economy*, Vol. 1, 3-34. [in Ukrainian].
- 2.Verbivska L. V. (2004). Formuvannia investytsiinoi stratehii sotsialno-ekonomichnoho rozvytku prykordonnoho rehionu [Formation of an investment strategy for socio-economic development of the border region]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Lviv. 25 p. [in Ukrainian].
- 3.Verbivska L. V. & Suduk I. V. (2017) Stratehiia zabezpechennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva ta osnovni pryntsypy yii formuvannia [Strategy of ensuring the competitiveness of the enterprise and the basic principles of its formation]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, Vol. 10, 827-833. [in Ukrainian].
- 4.Vnukova, N. M. & Kuzmynchuk, N. V. (2009). *Sotsialne strakhuvannia [Social Insurance]*. Kyiv: Kondor. 352 p. [in Ukrainian].
- 5.Dziamulych, M. I. & Chyzh, N. M. (2020). Osoblyvosti funktsionuvannia systemy nederzhavnykh strakhovykh pensiinykh fondiv v Ukraini [Peculiarities of the functioning of the system of non-state insurance pension funds in Ukraine]. *Ekonomichnyi forum – Economic Forum*, Vol. 1, 135-140. [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2020-1-19>.
- 6.Nykyforak, V. A., Kobelia, Z. I. & Verbivska L. V. (2010). *Organizatsiia vyrobnytstva [Organization of production]*. Chernivtsi: Chernivtsi national University named after Yu. Fedkovych. 407 p. [in Ukrainian].
- 7.Shkola, I. N. (2004). *Transformatsiini procesy ekonomiky Ukrainy v regionalnomu vymiri [Transformational processes of Ukraine's economy in the regional dimension]*. Chernivtsi: Knygy-XXI. 360 p. [in Ukrainian].
- 8.Bezrukova, N., Huk, L., Chmil, H., Verbivska, L., Komchatnykh, O., & Kozlovskyi, Y. (2022). Digitalization as a Trend of Modern Development of the World Economy. *WSEAS Transactions on Environment and Development*, Vol. 18, 120-129. <https://doi.org/10.37394/232015.2022.18.13>.

Дата подання публікації 10.10.2022р.